

3. Станіславська К. Мистецько-видовищні форми сучасної культури : монографія / К. Станіславська. – К. : НАКККіМ, 2012. – 320 с.

4. Ужинський М. Ю. Застосування мистецьких технологій у спектаклях Рівненського АУМДТ / М. Ю. Ужинський // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : зб. наук. праць. – К. : КНУТКіТ, 2016. – Вип. 19. – С. 41–46.

5. Фількевич Г. М. Співдружність муз / Г. М. Фількевич // Театр – музика – кіно : монографія. – К. :

Київськ. нац. ун-т театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 2005. – 76 с.

6. Черевко К. П. Електронна музика як феномен культурно-цивілізаційних процесів ХХ – початку ХХІ століття (до питання методології аналізу) : автореферат на здобуття наук. ступеня канд. мистецтв : спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво» / Катерина Петрівна Черевко. – Львів : Колвес, 2012. – 17 с.

Дата надходження до редакції: 15.06.2018 р.

УДК 78.03

Яна ЛЕВЧУК,

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри індустрії моди

Київського національного університету

культури і мистецтв

МОЛОДІЖНІ СУБКУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто поняття «молодіжна субкультура», окреслено соціальні та історичні передумови розвитку молодіжних субкультур. Охарактеризовано причини змін уподобань молоді та їх вплив на її свідомість і ціннісні орієнтації.

Ключові слова: музична субкультура, контркультура, рок, масова музика.

В статье рассмотрено понятие «молодежная субкультура», определены социальные и исторические предпосылки развития молодежных субкультур. Дана характеристика причинам изменений предпочтений молодежи и их влиянию на ее сознание и ценностные ориентации.

Ключевые слова: музыкальная субкультура, контркультура, рок, массовая музыка.

The article deals with the concept of youth subculture. Outlines the social and historical preconditions for the development of youth subcultures. It has been described reasons for changes in preferences of youth and its influence on consciousness and value orientations.

Key words: musical subculture, counterculture, rock, mass music.

Постановка проблеми. Проблема існування різноманітних субкультур неодноразово породжувала дискусії в середовищі вчених. Каталізатором інтересу вітчизняних науковців стало масове захоплення радянської молоді у другій половині ХХ століття рок-музикою. Саме тоді з'явилися й перші

статті, монографії радянських музикознавців і культурологів, що стосувалися впливу пісенної творчості на мислення й поведінку молоді, її спосіб життя та ціннісні орієнтації. Означена проблема розглядалася також і зарубіжними вченими (зокрема і європейськими). Це явище пов'язують насамперед зі зростанням на Заході боротьби з молодіжним екстремізмом, причини якого багато дослідників убачали в «засиллі» рок-музики та її негативному впливові на молодь.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Загальні особливості культурних процесів середини ХХ століття розглянуто в наукових працях таких дослідників, як А. Сохора, А. Цукер, Г. Ашина, А. Міллера, О. Маркова, А. Попова, К. Акоюяна, Н. Саркітова, Ю. Божко, Х. Ортега-і-Гасет, Ш. Эйзенштадт та ін.

Найґрунтовніше культурні процеси другої половини ХХ століття представлено в напрацюваннях Х. Ортега-і-Гасета, який розглядав культуру цього періоду як явище, спрямоване на задоволення смаків і запитів більшості верств населення, та Ш. Эйзенштадта, який не лише розробив типологію молодіжних груп, а й стверджував, що для того, аби зрозуміти сучасний світ і пояснити його історію, необхідно зрозуміти множинність культурних програм та культурних зразків модернізації.

Мета статті – висвітлити суспільно-історичні передумови розвитку молодіжних субкультур; окреслити культурні процеси, що впливають на сучасні вподобання молоді.

Виклад основного матеріалу. Вперше категорію «молодіжна культура» було вжито Т. Парсонсом [15] у значенні характеристики особливої опозиційної системи цінностей. З одного боку, він вважав молодіжну культуру дизфункційним явищем, адже вона протистоїть традиційній культурі суспільства через специфіку юнацької поведінки, що змінюється від звичайної «впертості» до відкритого протистояння суспільним цінностям. З іншого боку, будь-який суспільний процес, зокрема й утворення молодіжних культур, вчений розглядає як прагнення соціальної системи в цілому зберегти свій нормативний стан. Природно, що завдяки переданню досвіду старшого покоління молодшому її соціалізація забезпечується збереженням суспільного устрою. Тому Т. Парсонс вважав цілком логічним бажання молодого покоління зайняти соціальну нішу «батьків». Проте його адаптація до дійсності світу є досить складною. Перехід від дитинства до дорослості (як рух від афективної поведінки до раціональної) зазвичай виконує «реєг груп» (група ровесників), що являє собою «вторинну організацію» і покликана допомогти молодій людині увійти в доросле суспільство. Накопичуючи новий «дорослий життєвий досвід», який відрізняється від досвіду родини і формальних організацій, ці культурні утворення полегшують підготовку юнацтва до самостійного життя в соціальній системі. «Реєг груп» відпрацьовують особливий стиль поведінки і мислення, що полегшує вирішення певних проблем, які виникають у повсякденному житті. Т. Парсонс наголошував на гіпотетичному впливі «групи ровесників» на свідомість молоді людини, що характеризується молодіжним архетипом дифузної, афективної недиференційованої солідарності з несвідомою ідентифікацією власного «Я» та групового «Ми». Усвідомлення групової солідарності надає молодій людині почуття впевненості в собі, позбавляє її невпевненості перед дорослим світом. Тому, стверджував Т. Парсонс, «реєг груп» виконує важливу функцію соціалізації, оскільки вона як особлива форма організації молоді допомагає їй освоїти нові соціальні ролі, що сприяє подальшій інтеграції в складну систему сучасного суспільства [15, с. 97-123].

Послідовники Т. Парсонса широко використовували поняття «реєг груп» для визначення гомогенних вікових груп молоді, зокрема тих, що живуть в одному районі міста і спільно проводять свій вільний час. Виникнення таких груп вони пов'язували зі змінами, що відбувалися в західному післявоєнному суспільстві. Розвиток «суспільства достатку» з новою (споживацькою) культурою, поступом засобів масової інформації і масового мистецтва, а також доступністю до середньої і вищої освіти стали умовами, які дозволяли молоді формувати власний стиль життя [2].

На думку Ш. Ейзенштадта [1], для компенсування соціального досвіду молоді люди зосереджуються на своїй віковій групі. Так, у своїх працях «Від покоління до покоління» та «Вікові групи і соціальна структура» вчений зазначав, що в сучасних «універсальних» високорозвинених суспільствах, на відміну від примітивних «партикулярних», спостерігається «структурний розрив» між сім'єю, в якій виховуються діти, і соціально-економічною

системою, в якій у майбутньому вони займуть своє місце. Оскільки сім'я має свої цінності, а також певні заборони, вона не може повною мірою задовольняти молоду людину в питаннях суспільної орієнтації. Це призводить до того, що підліток змушений шукати її за межами родини, тобто у «реєг груп». Таким чином, у процесі соціалізації, переходячи з однієї вікової категорії до іншої, він стає «перехідною ланкою» між родиною, малими групами, з одного боку, і макроструктурами суспільства – з іншого. При цьому Ш. Ейзенштадт, як і Т. Парсонс, звертає увагу на маргінальний статус молоді – «вже не діти, але ще й не дорослі», а також на те, що, прагнучи солідарності у своїх малих групах, підлітки обирають не лише специфічні форми поведінки, а й формують при цьому притаманну їм культуру [1, с. 470-479].

Отже, структурно-функціональний підхід розглядає молодіжну культуру як важливу соціалізуючу інстанцію, з притаманною їй певною незалежністю щодо домінуючих у суспільстві загальноприйнятих норм і цінностей. На думку західних учених, «реєг культура» (культура ровесників) притаманний пошуковий характер адаптивних моделей поведінки у світі дорослих, що створюється з метою задоволення специфічних молодіжних потреб, а також засвоєння нових соціальних ролей у суспільстві.

Неординарним і цікавим є підхід до субкультурної теорії в колективній монографії «Опір за допомогою ритуалів». В її основу покладено твердження про заміну загального поняття «молодіжна культура» сукупністю різних видів молодіжних субкультур та їх взаємовідносин із класовими культурами. Британські соціологи стверджують, що девіантні субкультурні стилі є не лише неусвідомленим відображенням наявних для робітничого класу норм, а й основою «опору домінуючим уявленням» середнього класу про належні форми поведінки, навчання, відпочинку і праці.

Таким чином, символічна субкультурна поведінка є, на думку представників «теорії субкультур», формою класового опору. Використовуючи «теорію найменування», британські соціологи стверджують, що ті, хто впливає на формування домінуючої системи цінностей через державні інститути, є носіями «чужих цінностей». При цьому представники цих інститутів сповідують цінності, притаманні «іншому суспільству». Із цього погляду молодіжні девіантні субкультурні стилі слід розглядати як прояв класової боротьби на ідеологічному рівні (заперечення прийнятих у суспільстві норм, цінностей, стилів, а також вироблення власних зразків поведінки).

Сформульований британською субкультурною теорією підхід є основним напрямом британської соціології щодо молоді. Критики відзначають, що цей підхід драматизує моменти субкультурного «опору», оскільки в поле зору дослідників потрапляють лише найбільш «видовищні аспекти» молодіжної культури, які з часом втрачають свою гостроту і стають цілком буденними.

Таким чином, можна констатувати, що, незважаючи на істотні відмінності в теоретичних підходах до вивчення молодіжних субкультур, у сучасній науці склалося в цілому цілком прийнятне розуміння

суті даного соціального явища. Так, згідно з визначенням англійського соціолога С. Фріса, субкультура – це соціальна, етнічна або економічна група з притаманними їй особливостями в межах загальної суспільної культури. Саме в такому розумінні соціологи вперше використали це поняття з метою визначення культурних зразків поведінки і цінностей у різноманітних молодіжних меншинах у межах плюралістичних суспільств (наприклад, одними з перших були досліджені субкультури мормонів у США і китайської субкультури в Англії) [6].

У низці робіт, присвячених соціології молоді, молодіжні субкультури визначалися як системи значень, засобів вираження, стилів життя, створених молодіжними групами, що суперечили наявним системам цінностей [6].

Соціально-антропологічна концепція М. Мід передбачає розгляд молодіжних субкультурних об'єднань у контексті проблематики поколінь. На її думку, існує три типи таких культур: постфігуративні, конфігуративні, префігуративні. Відмінність між ними полягає в різних поглядах молодого покоління на досвід старшого покоління та знання, притаманні йому, а також заперечення традицій і цінностей попередніх поколінь. Крім того, дослідниця дала визначення термінів «молодіжна субкультура» та «контркультура», характеризуючи їх як форми префігуративної культури [3].

Власне визначення терміна «субкультура» запропонував і англійський соціолог Д. Хедгіге. На його думку, субкультура являє собою часове блокування в системі комунікацій, що формує образ навколишньої дійсності [6].

Неабиякого значення британські соціологи надають класовій приналежності молодих людей, що забезпечує їм доступ до матеріальних і нематеріальних благ суспільства. Вони вважають, що в будь-якому складному стратифікаційному суспільстві взаємодіють різноманітні культурні елементи. Головними при цьому є культури класів, а субкультури – це спосіб життя більш «дрібних» соціальних груп. Як стверджує М. Брейк, субкультури обов'язково включають елементи класових культур, адже її учасники одночасно є і членами певної класової культури, підтримуючи або заперечуючи її цінності [13].

Британські соціологи поділяють молодіжні субкультури на такі групи:

- «*прошкільні*» субкультури представників середнього класу, які орієнтовані на навчання та комфортне існування;

- «*вуличні*» субкультури підлітків – представників робітничого класу, які сповідують цінності маскулинності;

- «*антишкільні*» субкультури тінейджерів «нижчих» соціальних прошарків, які надають перевагу не навчанню, а проведенню часу з друзями в пивних барах, де долучаються до цінностей, які пропагують мас-медіа [13]. При цьому представники робітничої молоді (особливо незахищеної) та «нижчих» соціальних прошарків шукають вирішення проблем в ілюзорному світі субкультури – «культурній сублімації фундаментальних протиріч суспільства». Як наслідок – субкультури вступають у конфлікт із домінуючими цінностями панівного класу і стають девіантними.

На думку соціолога Б. Ручкіна, саме швидкозмінні політичні, економічні та соціальні умови 90-х років ХХ ст. чинили суперечливий вплив на становище та формування тогочасної молоді. У цих умовах диференціюючі чинники молодіжного середовища переважали над інтегруючими, яким притаманний локальний характер функціонування субкультурних об'єднань [8].

Л. Михайлова відзначає, що основною особливістю молодіжної субкультури є насамперед відчуження від старшого покоління, його культурних цінностей та надбань. При цьому молодіжна субкультура перетворюється на контркультуру, яка формує власні ідеали, моду, мову, мистецтво, а також дозволяє, яке стає основою життєдіяльності молоді, його так званим захисним панциром. Таким чином, спілкування, розваги і самоосвіта, а також переважання споживацьких інтересів над творчістю вважаються особливістю молодіжної субкультури [4].

До особливостей вітчизняної молодіжної субкультури відносять:

- відмінності за регіональними, національними та майновими ознаками;

- відсутність інтересу до політичного життя (політична апатія);

- орієнтацію на дозволя як символ загальної задоволеності життям;

- зростання криміналізації молодіжної свідомості [9].

На думку З. Сикевич, найбільш характерною рисою молодіжної субкультури є емоційно-плотське самоствердження молоді, пошуки розваг, що відбуваються під впливом групових стереотипів, відносин, установок та інтересів [9]. З одного боку, молодіжна субкультура – це дзеркало культури суспільства з притаманними йому цінностями, світосприйняттям, соціокультурними установками, а з іншого – заперечення загальноприйнятих норм. Таким чином, молоді відповідно до її вікових та психологічних особливостей властиве емоційно-чуттєве ставлення до культури, зокрема й художньої. Це виявляється через глибоко особисте сприйняття культурної інформації, співпереживання, отождолення себе з героями творів, наслідування невизнаних суспільством кумирів.

У межах молодіжної субкультури можуть відбуватися явища, що є своєрідним викликом суспільству, наприклад, різні форми стихійного протесту проти суспільних процесів, незадоволеності життям, а також із метою пошуку нових ідеалів. Виникнення і поширення такої субкультури – одна з основних ознак кризи культури суспільства, незадоволеності людини наявними знаннями, цінностями, нормами тощо.

Потреба визначення місця нових молодіжних спільнот у соціальній структурі змушує дослідників вдаватися до розробки теми молодіжних субкультур. Так, Т. Щепанська [12] у зв'язку з цим пропонує вживати термін «лімінальні («підвішені») спільноти», що використовується для характеристики емігрантських етнічних меншин, кримінальних та богемних субкультур. Виникнення означених спільнот, на її думку, пов'язано з їх проміжним становищем у соціальній структурі (маргінальний статус молоді) та протиставленням особистих цінностей загальноприйнятим (головна ознака субкультури).

На прикладі довготривалих спостережень за молодіжною спільнотою під назвою «Система» Т. Щепанська розкриває механізм створення молодіжних субкультур. В основу дослідження покладено перетворення цими молодіжними групами символіки «антинорм» в особистісні нормативні уявлення. У системі постійно відбувається перегрупування: кожні два-три роки з'являється нова молода когорта, якій притаманний власний символ «антинорм» як код міжгрупового бар'єра. «Поява нового символу (наприклад, музики, кольору, одягу тощо) стає початком процесу самоорганізації спільноти, зокрема його комунікативної структури» [12, с. 295]. Дослідниця вважає, що вибір символу являє собою внутрішню «пружину», від якої залежить формування системних угруповань, що згодом переростають у субкультурні спільноти з притаманними їм типом внутрішніх відносин і принципами функціонування в суспільстві. Внутрішні зв'язки в них формуються за ієрархічним тришаровим членуванням: лідери («олдові»); основна маса посвячених («піпли»); новенькі, що долучилися до спільноти («піонери»).

Яскравим прикладом дії вищезначених типів соціальних відносин у середовищі молодіжних культурних спільнот, на нашу думку, можна вважати змінність в існуванні в країні за останні 30 років рок-культури. З'явившись, вона існувала як «ізолят». Неформальні вивели її на інноваційний рівень, а субкультурне розмаїття 90-х років легалізувало «протестні» цінності року. На сучасному етапі розвитку суспільства рок-культура знову опинилася в ролі «відлюдниці». В ізоляції їй легше не лише зберегти себе, а й віднайти новий об'єднуючий символ. Таким чином, і система, і рок-культура стали засобом соціального оновлення та поповнення традиції інноваційними формами культурної поведінки.

Більшість вітчизняних учених вважають, що конфліктні генераційні відносини виникають у зв'язку зі світоглядною кризою та змінами духовних основ суспільства. Зважаючи на це, В. Лісовський зауважує: «Соціальні цінності, яких дотримувалися у своєму житті наші батьки, в нових історичних умовах втратили своє практичне значення, їх відкинули їхні діти, оскільки вони вже неприйнятні для їх сучасного та майбутнього життя» [3]. Як наслідок – виникає криза ідентифікації молоді, адже вона шукає «альтернативний комплекс ідентичності», експериментуючи зі стилями життя, створюючи нові субкультури, які дестабілізують соціокультурну цілісність суспільства.

Соціологи виокремлюють чотири типи молодіжних субкультур: мас-культура, контркультура, рок-культура та альтернативна культура, зазначаючи при цьому, що сучасна молодіжна субкультура перебуває в рамках її музичних уподобань та підтримує сучасну молодіжну моду [12, с. 113]. Музичні вподобання як комунікативні символи стають джерелом виникнення молодіжних субкультур, а також є важливою рисою стильової диференціації.

Висновки. Отже, молодіжні субкультури ми визначаємо як нерепрезентативні культури, що є складовою сучасної молодіжної субкультури, яка, зі свого боку, є частиною культури загалом. У межах вікової молодіжної субкультури переплітаються

різноманітні цінності, охоплюючи альтернативні переконання, оцінки, картини світу, ідеї та ідеології. Відмінність між субкультурами полягає в тому, що вони, будучи альтернативними локальними комплексами цінностей, не лише відіграють неабияку роль у системі будь-якої культури, а й не вступають у конфлікт із репрезентативною культурою та навпаки – мирно співіснують із нею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Эйзенштадт Ш. Новая парадигма модернизации / Ш. Эйзенштадт // Сравнительное изучение цивилизаций: хрестоматия : учеб. пособие для студентов вузов / сост., ред. и вступ. ст. Б. С. Ерасова. – М. : Аспект-Пресс, 1998. – 556 с.
2. Критика буржуазных теорий молодежи / под общ. ред. Б. К. Лисина. – М. : Прогресс, 1982. – 335 с.
3. Мид М. Культура и мир детства : изб. произведения / М. Мид ; сост.; авт. послесл. И. Кон. – М. : Наука, 1988. – 429 с.
4. Михайлова Л. И Социология культуры : учеб. пос. / Л. И. Михайлова. – Изд. 4-е, доп. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2008. – 396 с.
5. Оборонко В. И. Западные молодежные субкультуры 80-х годов / В. И. Оборонко. – М. : Наука, 1990. – С. 17.
6. Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры / Х. Ортега-и-Гассет. – М. : Искусство, 1991. – 588 с.
7. Петров А. В. Социология молодежи / А. В. Петров, В. Н. Петров, Н. И. Осадчий. – Краснодар : Изд-во КубГУ, 2000. – С. 51–52.
8. Ручкин Б. А. Молодежь и становление новой России / Б. А. Ручкин // Социологические исследования. – 1998. – № 5. – С. 90–98.
9. Синкевич З. В. Молодежная культура / З. В. Синкевич. – Л. : Искусство, 1990. – С. 23.
10. Сохор А. О массовой музыке / А. Сохор // Вопросы социологии и эстетики музыки : сб. ст. / [сост. Ю. Капустин]. – Л. : Сов. композитор, 1980. – С. 234–264.
11. Чупров В. И. Молодёжь в общественном воспроизводстве: проблемы и перспективе / В. И. Чупров, Ю. А. Зубок. – М. : РИЦ, ИСПИ РАН, 2000. – 116 с.
12. Щепанская Т. Б. Символика молодежной субкультуры: опыт этнографического исследования системы 1986-1988 гг. / Т. Б. Щепанская. – СПб. : Наука, 1993. – 340 с.
13. Brake M. The sociology of youth culture and youth subculture: Sex and drugs and rock'n'roll? / M. Brake. – Routledge and Kegan Paut, 1980. – 204 p.
14. Edwards Y. Street life ethnecity and social policy / Y. Edwards, R. Oakley, S. Carey // The crowd in contemporary Britain/ed. By Gaskell G. > Benewick R. – L. : Sage, 1987. – P. 123–154.
15. Parsons T. Youth in the Context of American Society / T. Parsons. – Dalls, 1962. – Vol. 91. – P. 97–123.

Дата надходження до редакції: 04.07.2018 р.